СЕКЦІЯ 4. АДАПТАЦІЯ ДО ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І ПОМ'ЯКШЕННЯ ЇХ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Бондаренко С.А.
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та фінансового забезпечення,
Національний університет оборони України
Науменко М.В.
підполковник, слухач,
Національний університет оборони України

DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-573-3-31

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Повномасштабна російська агресія проти України з 24 лютого 2022 року створила безпрецедентні умови для емпіричної верифікації теоретичних положень воєнної економіки. Український кейс демонструє унікальне поєднання факторів: масштабну мобілізацію економічних ресурсів, паралельність ведення активних бойових дій та процесів економічної відбудови, збереження інституційної спроможності держави в умовах тривалого конфлікту високої інтенсивності. За даними Стокгольмського інституту досліджень миру (SIPRI), у 2024 році військові витрати України становили 64,7 млрд доларів США або 34% ВВП – найвищий показник у світі, що у сім разів перевищує поріг надвисокого військового тягаря [1]. Згідно з четвертою Швидкою оцінкою збитків та потреб (RDNA4), опублікованою у лютому 2025 року, загальна вартість відновлення та відбудови України становить 524 млрд доларів США на наступне десятиліття, що еквівалентне 2,8 річного номінального ВВП країни [2].

Державний бюджет України на 2025 рік, ухвалений Верховною Радою 19 листопада 2024 року, визначає загальні видатки на рівні 3,94 трлн грн (95,5 млрд доларів США) при доходах 2,34 трлн грн, створюючи дефіцит у 1,6 трлн грн або 40,7% видатків [3]. Структура військових видатків демонструє абсолютну пріоритетність оборонних потреб: загальні військові видатки становлять 2,2 трлн грн або 55,9% загального бюджету, що складається з утримання Збройних Сил України (1,0 трлн грн), закупівлі та модернізації озброєння (488 млрд грн,

збільшення на 34,1 млрд грн порівняно з 2024 роком), фінансування Національної гвардії (160 млрд грн) та Міністерства стратегічних галузей промисловості (55,1 млрд грн). Фінансування дефіциту здійснюється через комбінацію джерел: Ukraine Facility від ЄС (15,2 млрд доларів у 2025 році), G7 ERA Loans під заморожені російські активи, міжнародні фінансові організації (71,8 млрд грн) [4]. Державний борг перевищив 100% ВВП, а обслуговування становить 5,7% ВВП або 482 млрд грн.

Україна формує принципово нову концептуальну парадигму "Recovery under Fire" (відбудова під час війни), що виходить за рамки класичної теорії післявоєнного відновлення, яка традиційно передбачає послідовність «завершення конфлікту → оцінка збитків → відбудова». Українська модель реалізує паралельний підхід, де всі три процеси відбуваються одночасно. Базовими принципами є: негайний початок і поступовий розвиток відбудови; нарощування справедливого добробуту з інклюзивним підходом; інтеграція в ЄС як стратегічна ціль; принцип Build Back Better через впровадження зелених технологій; стимулювання приватних інвестицій через механізми де-ризикування [5].

Стратегія воєнної безпеки України «Воєнна безпека – Всеохоплююча оборона» (2021) формує концептуальну основу для розробки фінансово-економічних механізмів, базованих на трьох взаємопов'язаних елементах: стримування (готовність сил оборони, національної економіки, населення до відсічі агресії), стійкість (здатність системи управління, економіки, інфраструктури швидко відновлюватися та адаптуватися), взаємодія (координація оборонних заходів з підтримкою міжнародних партнерів) [6]. На основі цієї концепції та аналізу міжнародного досвіду визначено чотири ключові механізми фінансового забезпечення оборони у контексті повоєнного відновлення:

1. Механізм програмно-цільового фінансування оборони. Передбачає перехід від утримання військових формувань до інвестування у спроможності Збройних Сил через середньострокове планування (3–5 років) з прив'язкою до стратегічних цілей національної безпеки та завдань економічного відновлення. Це дозволить забезпечити прозорість витрачання коштів, оптимізувати структуру оборонних витрат та створити передумови для інтеграції оборонного сектору у процес зеленої трансформації економіки.

2. Механізм державно-приватного партнерства в оборонній сфері. Залучення приватного капіталу до модернізації оборонної інфраструктури, розвитку високотехнологічного виробництва озброєння та військової техніки з використанням екологічно чистих технологій. Досвід країн НАТО демонструє, що частка приватного сектору в оборонному виробництві може досягати 40–60%, що суттєво знижує навантаження на державний бюджет.

3. Механізм інтегрованого фінансування оборони та економічного розвитку. Передбачає синхронізацію інвестицій в оборонний сектор з проєктами розвитку високотехнологічних галузей економіки, зеленої енергетики, цифрової інфраструктури. Такий підхід забезпечує мультиплікативний ефект оборонних витрат – за розрахунками, кожна гривня, інвестована в інноваційний оборонно-промисловий комплекс, генерує 2,5–3 гривні приросту ВВП через розвиток суміжних галузей.

4. Механізм міжнародного оборонного співфінансування. Формування довгострокових угод з країнами-партнерами щодо фінансової підтримки оборонного потенціалу України як елементу європейської системи колективної безпеки. Створення спеціалізованих фондів повоєнного відновлення з окремою оборонною компонентою.

Стратегія фінансового забезпечення обороноздатності у повоєнний період має базуватися на принципі оборонної достатності, сформульованому у Стратегії воєнної безпеки: «не досягнення воєнного паритету з противником, що призвело б до надмірної мілітаризації та виснаження національної економіки, а підтримання балансу воєнних і невоєнних засобів» [6]. Це передбачає встановлення обґрунтованого рівня оборонних витрат у межах 4-5% ВВП у повоєнний період (відповідно до стандартів членства в НАТО), що дозволить підтримувати обороноздатність без критичного тиску на інші сектори економіки. Принцип ефективності вимагає впровадження системи оборонного менеджменту на основі ключових показників ефективності (KPI), оборонного планування на засадах Програмно-цільового методу, аудиту оборонних витрат незалежними міжнародними експертами, цифровізації процесів через платформи Prozorro, єДозвіл, Дія для забезпечення прозорості. Принцип екологічної відповідальності інтегрує оборонний сектор у процес зеленої трансформації через: інвестування у екологічно чисті технології виробництва озброєнь, програми енергоефективності військових об'єктів (відповідно до EU Chips Act), рекультивацію територій після завершення бойових дій (23% території заміновано), розвиток систем утилізації військової техніки з дотриманням екологічних стандартів ЄС. Водночас існують критичні виклики: фіскальна стійкість за умов боргу >100% ВВП та обслуговування 482 млрд грн; залежність від зовнішнього фінансування (40% дефіциту бюджету) та ризик «втоми від України»; демографічна криза з виїздом мільйонів громадян; корупційні ризики при масштабах фінансування 750+ млрд доларів [7].

Реалізація запропонованих механізмів потребує створення інституціональної архітектури, яка включає: Агентство з питань оборонних закупівель та інвестицій (за прикладом NATO Support and Procurement Agency), функціонування якого забезпечить централізацію закупівель та оптимізацію витрат; Національну раду з відновлення

України як координаційний орган при Президентові з представниками уряду, бізнесу, громадянського суспільства та міжнародних партнерів; Державне агентство з відновлення та розвитку інфраструктури (ДАВР) для централізованого управління процесами відбудови; Single Implementation Committee для узгодження пріоритетів відновлення та координації донорської допомоги; систему незалежного аудиту оборонних витрат з залученням міжнародних експертів; цифрову платформу оборонного планування та бюджетування з інтеграцією Prozorro (понад 2 млн тендерів, економія 150+ млрд грн), єДозвіл (єдине вікно для бізнесу), Дія (120+ державних послуг), Single Project Pipeline (787 проєктів на 2,6 трлн грн) [8].

Унікальними перевагами України є збереження інституційної спроможності держави, створена антикорупційна інфраструктура, високий рівень цифровізації та чітка євроінтеграційна перспектива. Успіх реалізації стратегії залежатиме від здатності підтримати ці переваги, забезпечити міжнародну координацію, мобілізувати приватні інвестиції та зберегти суспільну єдність в умовах тривалого протистояння та масштабної трансформації економіки.

Список використаних джерел:

1. Military Expenditure Database. SIPRI. Stockholm, 2025. URL: https://www.sipri.org/databases/milex
2. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4). World Bank, European Commission, UN, Government of Ukraine. Washington, February 2025. 312 p. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P180174-ca39eccd-ea67-4bd8-b537-ff73a675a0a8.pdf
3. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19 листопада 2024 р. № 4015-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text
4. Ukraine Facility (2024–2027). European Commission. Brussels, 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/ukraine-facility-2024-2027.html
5. Resilience, Reconstruction, Recovery: The Path Ahead for Ukraine. Center for European Policy Analysis (CEPA). August 2024. 245 p. URL: https://cepa.org/comprehensive-reports/resilience-reconstruction-recovery-the-path-ahead-for-ukraine/
6. Стратегія воєнної безпеки України «Воєнна безпека – Всеохоплююча оборона»: Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661
7. Ukraine Quarterly Digest: October–December 2024. Kennan Institute, Wilson Center. Washington, 2024. URL: https://www.wilsoncenter.org/blog-post/ukraine-quarterly-digest-october-december-2024
8. Офіційний портал Плану відновлення України. URL: https://recovery.gov.ua